

LEONID ILJICS BREZSNYEV ÉS KÁDÁR JÁNOS
(OLAJFESTMÉNY)

RESTAURÁCIÓ ÉS KONSZOLIDÁCIÓ (1956-1968)

Az első, novemberi hetekben Kádár János és kormánya a keménységet rugalmassággal, a megtorlást tárgyalásokkal akarta ötvözni, hogy a rendszer helyreállítása mellett is megőrizzen valamennyit a forradalom eredményeiből. Már november végére kiderült ennek lehetetlensége.

VERESÉG ÉS MEGTORLÁS

A magyar közvélemény Kádár Jánost – okkal – Moszkva bábjának tartotta; az üzemekben folytatódtek a sztrájkok, a munkás-

tanácsok szervezkedtek. A Budapesten intézkedő szovjet vezetők viszont erőlyes fellépést és kemény megtorlást

TÁTAI, DOROGI ÉS TOKODI BÁNYÁSZOK
SZTRÁJKFELHÍVÁSA 1956. NOVEMBERBEN

„Felhívás! Budapest polgárai! Vigyázzatok! Az országban majdnem tízmillió függetlenségre, szabadságra, emberi gondolkodásra elszánt ellenforradalmár bujkál. A letűnt arisztokrácia negyedeiben, pl. Kispesten és Csepelen több tízezer földesúr, tőkés, tábornok és bíboros sáncolta el magát. A bandák garázdálkodásai miatt összesen csak hat munkás maradt életben, akik kormányt alakítottak, Kádár János vezetésével.”

*Rendszerkritikus röplap
1956 végén*

követeltek, aminek Kádár eleget tett. A kormány szigorúan alkalmazta a státáriumot, gyorsított bíráskodást vezetett be, egymást érték a letartóztatások. December 8-án Salgótarjánban a karhatalmisták mintegy

ötven halálos áldozatot követelő sortűzzel fogadták a tüntetőket, ennek hírére a Nagy-budapesti Központi Munkástanács általános sztrájkot hirdetett – válaszul

vezetőit letartóztatták, a területi munkástanácsok működését betiltották.

A forradalom alatt a harcokban kb. 2500 magyar esett el.

A megtorlás legalább 35 000 embert érintett:

13 000 személyt internáltak, 22 000-et bebörtönöztek, s 1961 nyaráig 229 főt végeztek ki a forradalomban való részvételért. (1849 őszén, a leverett szabadságharc után III-et.) Nagy Imrét és társait, akik a Kádár-kormányt elismerni nem voltak hajlandók, zárt tárgyaláson ítélték el, majd 1958. június 16-án kivégezték, és jeltelen sírokban földelték el. Mintegy kétszázezer ember hagyta el Magyarországot – a 20. században ez már a negyedik nagy kivándorlási hullám volt –, a legtöbbben, közel 84 000-en az Egyesült Államokat és Kanadát választották.

Utólag nyilvánvaló, hogy az adott „hidegháborús” világpolitikai helyzetben a forradalom nem győzhetett – veresége és a rá következő kiábrándulás pedig mélyen beivódott a „nemzeti emlékezetbe”. De nem kevésbé igaz, hogy 1956 ősze az alig ismert kis „csatlós országot” egy csapásra a világesemények középpontjába helyezte,

Munkástanácsok 1956 októberében létrejött forradalmi szervezetek, amelyek elsősorban az üzemek vezetését vették át. Novemberben az ellenállás szervei lettek, létrehozták a Nagy-budapesti Központi Munkástanácsot, amelynek vezetőit a kormány letartóztatta, és a munkástanácsokat felszámolta.

Statárium Rögtönítélő bírósághoz – a rendkívüli esetekben (háború, forradalom, természeti katasztrófa idején) felállított testületek ítéletei rendszerint súlyosabbak, mint a rendes bíróságokon hozottak.

„A gyorsított [bíróági] eljárás fegyver a mi kezünkben. Olyan fegyver, amelytől azt reméltük, hogy pusztá léte a gyilkosokat és ellenforradalmárokat visszatartja attól, hogy bűncselekményt kövessenek el. [...] Bírótársaimat arra kérem, hogy mutassanak nagyobb határozottságot az ellenforradalom megsemmisítése, nagyobb eltökéltséget népi demokráciánk megvédése érdekében.”

Domokos József, a Legfelső Bíróság elnöke (1957.márc.)

Karhatalom A forradalom leverése után a rendszer védelmére felállított alakulatok, ruházatukról pufajkásoknak is nevezték őket. 1957 májusáig részt vettek a rendfenntartásban és a megtorlásban.

és egyúttal bebizonyította, hogy a kelet-európai népek valóban le akarják rázni a szovjet szocializmust. Az egyre magabiztosabbá váló állampárt azonnal megalkotta a maga „narratíváját”, az „ellenforradalom” négy okáról, amelyek közül első helyre a „Rákosi–Gerő klikk” politikája került, másodikra a „Nagy Imre-féle pártellenzék” tevékenysége. A továbbiak: a „Horthy-fasizmus” erői és a „nemzetközi imperializmus”.

„Nem hittem-e, nem hitte-e az én szerencsétlen nemzedékem is, hogy megtalálta a kiutat, a választ? Hogy nekünk sikerülni fog felrúgnunk az élet törvényeit, megtalálnunk a történelem értelmét, megnyitnunk az aranykor kapuját? És most itt van körülöttünk életünk, munkánk minden eredménye: romba döntött ország, falat kenyérért marakodó szerencsétlenek, a zsarnok tombolása és a rettegetés. Jövőt tenni ezt már nem lehet.”

Gábor Miklós: Sánta szabadság (1997 - részlet)

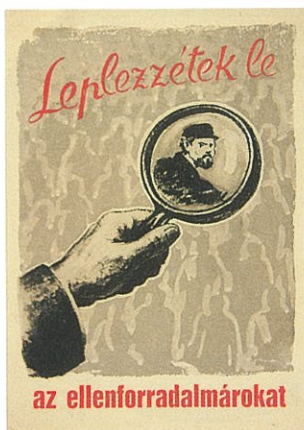
EMIGRÁNSOK ÉS DISSZIDENSEK

1956–1960

ORSZÁG	Távozók (1956-1957)	Visszatérők Magyar- országra	Tovább- vándorlók más országba	1960. június 30-i állapot
ELSŐ FOGADÓ ORSZÁG				
Ausztria	180 780	8400	162 170	9510
Jugoszlávia	19 880	2780	16 610	500
MÁS EURÓPAI ORSZÁGOK a legtöbbet úti célja Nagy-Britannia, Franciaország, NSZK, Svájc				
	88 920	6140	20 070	64 180
TENGERENTÚLI ORSZÁGOK a legtöbbet úti célja USA, Kanada, Ausztrália				
	112 470	900	2620	110 440
TARTÓSAN KIVÁNDOROLTAK ÖSSZESEN	201 390	18 220		186 520

Forrás: Rainer M. János: *Az 1956-os magyar forradalom*. Budapest, 2016, 134. o.

A kádári konszolidáció meglepően gyorsan haladt 1957 folyamán. Az egypártrendszert visszaállították. Az 1956 októberében megalakult új kommunista párt, az MSZMP (Magyar Szocialista Munkáspárt) taglétszáma tempósan nőtt, 1957 végén már 400 000 főt számlált. Ifjúsági tömegszervezete, a Kommunista Ifjúsági Szövetség (KISZ) 1957 őszén körülbelül 170 000 taggal büszkélkedhetett. Munkásőrség néven félkatonai szervezet is alakult a „munkáshatalom” védelmére. A rendszer komoly sikerként könyvelhette el, hogy az 1957. május 1-jén tartott nagygyűlésen több százezen hallgatták

Ugyanakkor 1956 néhány alapvető vívmányához a régi-új rendszer sem nyúlt hozzá.

Az AVH nem alakult újjá (bár a politikai rendőrség persze igen), a parasztokat nyomorító beszolgáltatási rendszert végleg megszüntették, a szigorú abortuszrendelkezéseket enyhítették, a gyermektelenségi adót eltörölték. Az emberek mind ebből megérthették, hogy a Rákosi-rendszer nem tér vissza (ahogy névadója sem); Kádár pedig ügyelt arra, hogy körülötte ne épüljön ki olyan személyi kultusz, amely az „ötvenes éveket” még gyűlöltebbé tette. 1957. március 7-én, amikor Budapesten éjszakánként még kijárási tilalom volt érvényben, megejtették az ötös lottó első sorshúzását is.

AZ ÚJ LOTTÓ REKLÁMJÁ (1957)

„Az utca: sirlalmas. Üres kirakatok, teleragasztva munkára felhívó plakátokkal. [...] Mindenütt árusok. Pogácsát, perecet, egy kis asztalon női kozmetikát, másutt kendőket, használt cipőket, csavart cukrot árulnak. Néhány összeállított könyvesbolt előtt, asztalra kirakva árulják az irodalmat; meghatva állok meg, mert itt tolong a legtöbb ember. »Mi fogy?« – kérdezem az elárúsító kisasszonyt. »Versek« – mondja. Ezt először hallom; igen-igen nagy lehet a baj.”

Örkény István: *Noteszlapok 1956-ból*

az MSZMP kezében volt. Főleg karhatalmi feladatokat látott el, de szerepet kapott a párttagság utánpótlásaként és a nevelés eszközeként is. 1989-ben oszlatták fel.

Ifjúsági szervezetek a Kádár-korban

A 7–10 éves korú gyerekeket kisdobossá avatták, kék nyakkendővel; a 10–14 évesek úttörők lettek, piros nyakkendővel. A 14–18 éves középiskolások nagy többségét felvették a KISZ-tagok sorába. Ezzel a szovjet mintát másolták (ahogy a többi szocialista ország hasonló szervezetei is), majd a diktatúra „puhulásával” mindegyik elsősorban a fiatalok szabadidejének szervezésével foglalkozott.

Munkásőrség 1957 elején civilekből szervezett fegyveres testület; irányítása az MSZMP kezében volt. Főleg karhatalmi feladatokat látott el, de szerepet kapott a párttagság utánpótlásaként és a nevelés eszközeként is. 1989-ben oszlatták fel.

A KÁDÁR-KORSZAK

A 20. századi Magyarországon egyetlen személyhez sem kapcsolódik olyan hosszú korszak, mint Kádár Jánoshoz: 32 esztendő. Eleinte a legtöbb honfitársa árulónak, hóhérnak, Moszkva emberének tartotta; a hatvanas évektől egyre inkább megfontolt, a kommunista pártfőtitkárok közül kimagasló vezetőnek, aki képes jobb életet biztosítani a lakosságnak; a nyolcvanas években makacs öregembernek, aki nem akarja belátni, hogy az ország válságban van, és nem hajlandó távozni posztjáról.

A Kádár-korszak – a megtorlás és a restauráció évei után – két, nagyjából egyenlő részre osztható: az 1960–1974 közötti másfél évtized a fel lendülés és a gazdasági sikerek időszaka;

az 1974 és 1988 közötti a mind nyilvánvalóbb és mind mélyebb válságé. Ugyanez a hullámmászás, több-kevesebb eltolódással a többi szocialista országra is igaz volt.

Egy pillanatra sem feledhetjük, hogy a magyar vezetés az igazán fontos kérdésekben a Szovjetunióhoz igazodott. Az energikus és olykor kiszámíthatatlan Nyikita Hruscsov 1964 őszeig volt pártfőtitkár és miniszterelnök. A sztálintalanítás hullámai közepette olyan gazdasági programot hirdetett (DIP – *dognany i peregrnaty*: ’utolérni és túlszárnyalni’), amellyel a Szovjetunió 1970-re – békés versenyben – le kívánta hagyni a vezető tőkés országokat (ideértve az Egyesült Államokat), és 1980-ra fel akarta építeni a fejlett kommunista társadalmat.

Sztálintalanítás Hruscsov első nagy leszámolója a sztálini örökséggel az 1956. februári XX. pártkongresszuson történt, a zárt ülésen elmondott titkos beszédben. A Szovjet Kommunista Párt 1961-es XXII. kongresszusa sokkal élesebben ítélte el a sztálini „személyi kultuszt”, akkor távolították el Sztálin holttestét a Lenin-mauzóleumból. Magyarországon 1962-ben zárták ki az MSZMP-ból Rákosi Mátyást és Gerő Ernőt.

KGST, Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa Az 1949-ben szovjet vezetéssel alapított, 1991-ig fennállt KGST sosem tudott valódi gazdasági integrációként működni – nem volt közös pénz, s a tagországok inkább kétoldalú kereskedelmet folytattak egymással.

KÁDÁR JÁNOS MÁJUS ELSEJEI BESZÉDE A HŐSÖK TERÉN, MELLETTE
MAROSÁN GYÖRGY BUDAPESTI PÁRTTITKÁR (1957; FOTÓ: MTI-PAP JENŐ)

„Vannak olyan ellenforradalmi erők – itthon és külföldön –, akik nagy reményeket fűznek a szovjet csapatok esetleges visszavonásához. Azt hiszik, hogy megint eljött az idő, amikor reakciós vágyaik megvalósulhatnak. Meg kell mondanunk, hogy téves az a reményük, hogy meggyengíthetik demokratikus rendünket. [...] Hű szövetségeseink, a hazánkban maradó szovjet csapatok a jövőben is szorosan mellettünk fognak állni.”

Kádár János beszéde (1958)

A hruscsovi DIP megvalósításához a szocialista országok szorosabb együttműködésére volt szükség: az 1949-ben alapított KGST-t megpróbálták sokoldalú gazdasági szervezetté formálni – miközben Hruscsov is elismerte, hogy nem muszáj mindenkinek mindenben a szovjet mintát másolni. A hatvanas évek hidegháborús világában Moszkva számára új kihívást jelentett Peking politikája. A kínai kommunisták – élükön Mao Ce-tung elnökkel – szembefordultak a „revizionistának” ítélt hruscsovi vezetéssel; az USA és a Szovjetunió mellett mintegy harmadik „pólust” alkottak. Végül azonban egyedül Albániát tudták maguk mellé állítani, a többi szocialista ország a szovjet tömb része maradt.

A Kádár-korszakban, különösen az első felében, gyakran emlegették a „kétfrontos harc” követelményét:

**a pártnak se jobbra,
se balra nem szabad letérni
a „lenini útról”,**

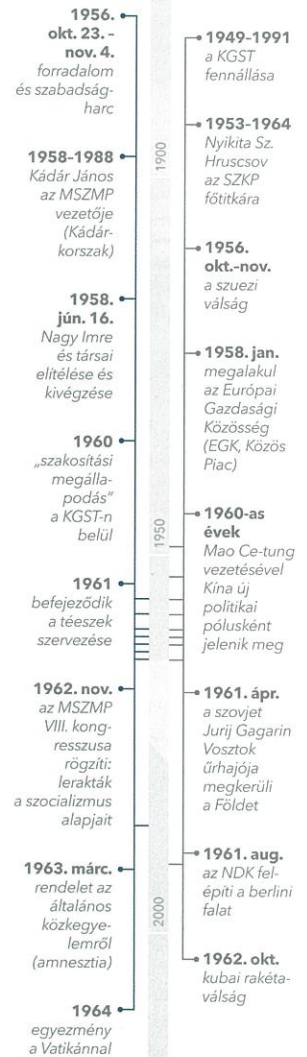
nem engedhet sem a Rákosi-féle dogmatizmusnak, sem a Nagy Imre-féle revizionizmusnak. Kádár tudatosan középre pozicionálta magát és politikáját; úgy tűnt, kis lépésekkel, apró reformokkal és kompromisszumokkal

képes megvalósítani azt, ami '56-ból megvalósítható. Ezt fejezte ki a sokat idézett „aki nincs ellenünk, az velünk van” fordulat, vagy az a másik mondás, amely szerint „a nép nem arra való, hogy rajta próbáljuk ki a marxizmust”. De megjegyzendő, hogy a kétfrontos harcban a „balt” és a „jobbát” sohasem mérték azonos mércével: az '56-osok börtönbe kerültek – ráadásul ezt a „bélyeget” (a büntetett előéletet) teljesen le sem moshatták magukról –, míg a rákosistákat többnyire kizárták a pártból, és alacsonyabb beosztásba helyezték.

„Mégiscsak az a normális, ha úgy tartjuk, hogy száz ember közül 95-96 jóra törekszik, ebben az irányban halad szívesen, nem pedig fordítva, hogy száz közül csak kettőben bízhatunk meg. [...] Azt mondják a nyugati publicisták: ezek a Kádárék rendkívül ravaszak, mindenkit be akarnak csapni. Mert Rákosiék azt mondták régen: aki nincs velünk, az ellenünk van; ezek a Kádárék most azt mondják, hogy aki nincs ellenük, az velük van. [...] Mi ezt teljes nyugalommal vállalhatjuk. Igenis úgy vesszük: aki nincs a Magyar Népköztársaság ellen, az vele van; aki nincs az MSZMP ellen, az vele van, aki nincs a Népfront ellen, az vele van.”

Kádár János beszéde a Hazafias Népfront ülésén (1961. dec.)

Sok szó esett a párt „szövetségi politikájáról” is. Újjáalakították az 1954-ben Nagy Imre által létrehívott Hazafias Népfrontot: az egykori koalíciós pártok néhány volt vezetőjét és pár ismert értelmiségit beültették a – továbbra is minden hatalom nélküli – országgyűlésbe. A magyar kormány és a Vatikán 1964-ben egyezményt írt alá a katolikus vallás gyakorlásáról, amelynek alapján a papok feleltek az alkotmányra – cserébe a pápa ismét püspököket nevezhetett ki a magyar egyházmegyéek élére. (Ez volt az első egyezmény a Vatikán és egy szocialista ország között.) Néhány egyházi ünnep ismét munkaszüneti nap lett, azonban március 15-e nem. Újjászervezték az 1957-ben feloszlott Írószövetséget és az Újságírók Szövetségét, s mindkettő olyan „útítársakat” is a soraiba fogadott, akik nem voltak párttagok, sem kommunisták, de elfogadták a szocializmus (az MSZMP) célkitűzéseit. Ebbe a körbe tartozott a népi írók közül például Illyés Gyula és Németh László, az „urbánusok” közül a börtönből (1960-ban) sza-

magyar események

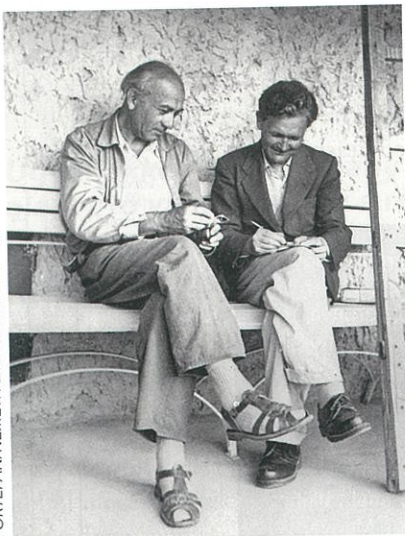
európai események

badult Déry Tibor. 1962-ben országszerte megünnepelték Kodály Zoltán zeneszerző 80. születésnapját.

A kádári „kiegyezés” alapja a társadalom depolitizálása, a közélet és a magánélet határozott szétválasztása volt;

ILYÉS GYULA ÉS NÉMETH LÁSZLÓ AZ 1960-AS ÉVEKBEN (FORTEPAN/NÉMETH LÁSZLÓ TÁRSASÁG)

a magánélettel újra az egyén és a család rendelkezett. A rendszer váltotta, hogy biztosítja az életszínvonal és a fogyasztás állandó növekedését – cserébe elvárta, hogy az emberek felejtsek el 1956-ot, a politikát pedig bízzák rá a pártvezetésre. De már nem kellett parancsra él-

jenezni és tapsolni, sem attól tartani, hogy „még a falnak is füle van”, ezért hajnalban megérkezhet egy fekete autót. Ám fontos hozzátenni,

hogy ez a hallgatóságos „kiegyezés” nem lehetett valódi kiegyezés, nem egyenrangú felek „kötöt-ték”: a magabiztosságát elvesztett hatalom engedményeket tett a levert forradalom után kiábrándult tár-

„[...] ha aközött kell választani, hogy ilyen közepes nívón szocialista kultúrát adunk, vagy egészen magas nívón antiszocialistát, én megmondom, hogy a közepes nívójú szocialista kultúrára szavazok, hogy ne legyen félreértés, mert itt választani kell néha. [...] ha muszáj választanunk -, megmondom, hogy én a közepes színvonalra fogok szavazni, megmondom én ezt a Kodálynak is, még ha le is néz, nem félek én attól.”

Kádár János felszólalása a KB ülésén (1958. július 25.)

sadalomnak, amely ezeket megkönnyebbülve elfogadta, hiszen megtapasztalta, hogy rosszabb is lehetne.

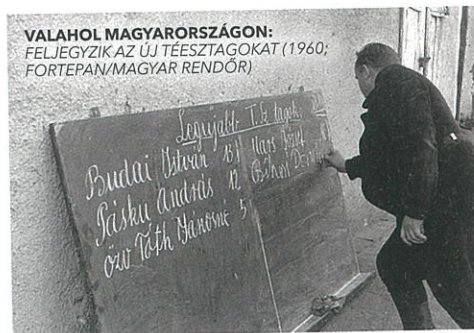

KODÁLY ZOLTÁN OTTHONÁBAN ZONGORÁZIK (1962. SZEPTEMBER 28.; FOTÓ: MTI-MOLNÁR EDIT)

A SZOCIALIZMUS ALAPJAI

Az 1950–1960-as évek fordulóján újból, másodszor is „le kellett rakni a szocializmus alapjait”, mert az első próbálkozás nem sikerült. A gyorsítás összefüggött a többi szocialista ország fejlődésével, különösen a Hruscsov-

féle „utolérni és túlszárnyalni” programmal. Egy 1958. decemberi párthatározat alapján megint hozzáfogtak a mezőgazda-

ság szocialista átszervezéséhez, azaz téeszkek és állami gazdaságok létrehozásához, először az aprófalvas Dunántúlon, utána – 1961-ig bezárólag – az ország többi részén. A falusi társadalomnak bele kellett törődnie az elkerülhetetlenbe. „Nem győztük az angolokat várni / be kellett a, be kellett a téeszcsébe állni” – idézte gúnyosan Kádár (szűkebb körben) a falusi kocsmákban dívó nóta szövegét.

„Beléptem a téeszcsébe, tviszt, beadtam a tehéncémet, tviszt. Hadd tudja meg az a barom, milyen is a közös vagyon, beléptem a téeszcsébe, tviszt.”

(Modern népköltés)

A kollektivizálás e második hulláma sem nélkülözötte a kényszert – lelki, olykor fizikai kényszert –, viszont nem volt brutális, nem akarta „élezni az osztályharcot” a falvakban, és nem üldözte a „kulákokat” – még a szó is kikopott a nyelvből. A kádári politika tehát ismét kö-zépúton járt, az eredmények pedig meggyőzőek voltak: kisebb átmeneti visszaesés után a mezőgazdaság – nagyjából a hatvanas évek közepétől húsz éven át – a magyar gazdaság sikerágazata lett. A falvak sokkal több gépet kaptak, mint korábban (a traktorállomány az 1959 utáni évtizedben 26 000-ről 67 000-re nőtt, a kombájnok száma hasonlóképp), elterjedt az öntözés, a műtrágyázás és általában az intenzívebb kultúrák, például a gyümölcs- és zöldségtermelés, a szőlőművelés, illetve a nagyüzemi állattartás.

1980-ban a gabonafélék hektáronkénti termésátlaga (4790 kg) magasabb volt, mint a Közös Piac (4460 kg) vagy az USA (3770 kg) termésátlagai. Az egy főre jutó hústermelésben Magyarországot csak Dánia és Hollan-

JELLEGZETES „KOCKA” CSALÁDHÁZAKKAL BÉPÍTETT SÚMEGI UTCA (1961; FOTÓ: MTI-FÉNYES TAMÁS)

dia előzte meg Európában. A látványos agrársikerek egyik titka abban rejlett, hogy a pártvezetés

megengedte, később bátorította a kb. egy hold nagyságú háztáji gazdaságokat, a téesztagok saját földjeinek művelését. Ezzel

kialakult a nagy- és kisüzem, a köz- és magántulajdon sajátos szimbiózisa,

együttműködése: gabonát, kukoricát, ipari növényeket főleg a téesztagok és állami gazdaságok termeltek, de a baromfit, zöldséget, gyümölcsöt és tojást zömmel a háztáji gazdaságok, biztosítva a lakosság jobb ellátását. A korszakos változások hatására a mezőgazdaságban foglal-

koztatottak aránya 1959-1963 között 41%-ról 30%-ra csökkent, és már csupán 6 százaléka volt magángazdálkodó. A hatvanas évektől jelentek meg falun a jellegzetes kockaházak („Kádár-kocka”, többnyire véccével, fürdőszobával ellátva), befejeződött a villamosítás, filmvetítésre is alkalmas művelődési házakat építettek, egyszóval: gyarapodtak. 1965-ben a települések 96%-ában vetítettek rendszeresen filmeket.

„A magyarok - hátat fordítva annak a modellnek, amely nyilvánvalóan csődöt mondott - a szocialista gazdaságban példa nélkül álló fellendülést valósítottak meg a mezőgazdaságban.”

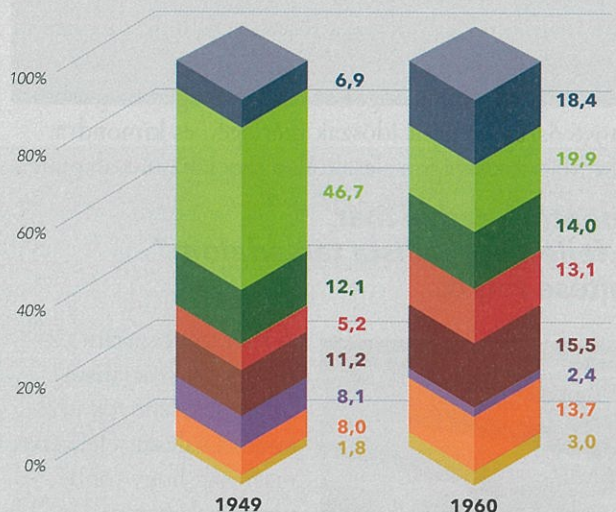
Le Monde
Diplomatique
(1982)

A TURUL MOZI ÉPÜLETE TATABÁNYÁN (1967; FORTEPAN/LECHNER KÖZPONT)

A FOGLALKOZTATOTTAK ARÁNYA TÁRSADALMI RÉTEGEK SZERINT

1949-1960

Forrás: Rainer M. János: Az 1956-os magyar forradalom. Budapest, 2016, 134. o.

A gyáriparban jórészt visszatértek az ötvenes évek gyakorlatához. Szinte a szocializmus természeti törvényének tekintették a nehézipar elsődlegességére alapozott gyors iparosítást; a korábbi iparfejlesztésnek a – szélsőségektől, hibás „kinövésektől” megtisztított, módosított – folytatását nem kérdőjelezték meg. Újdonság volt ugyanakkor, hogy a szén mellett a villamosenergia-termelés növekedésével számoltak és a szénhidrogének (olcsó szovjet kőolaj és földgáz) fokozottabb importjával. Új finomítók építését határozták el Százhalombattán. Folytatták továbbá a kohászat és az acélipar gyors fejlesztését, de még nagyobb szerepet szántak a vegyiparnak (Tiszai Vegyi Kombinát, Borsodi Vegyi Kombinát), hiszen a mezőgazdaságnak sok műtrágyára volt szüksége. Problémát jelentett a vegyipar kiemelkedő energiaigénye, mert ismét a behozatalt kellett fokozni.

A DUNAI KŐOLAJIPARI VÁLLALAT LÉPÁRLÓ TORNyai (1965; FOTÓ: MTI-MEZŐ SÁNDOR)

LÁZADÓ ASSZONYOK A NYÍRSÉGBEN

A nyírségi Nyírcsaholy községet 1959 őszén érte el a kollektivizálási kampány, amelyet itt is tiltakozással fogadtak. Érdekes, hogy ebben a faluban az asszonyok sokkal elszántabbak voltak, mint túl engedékenynek tartott férjeik. Aktivitásukat az is magyarázza, hogy úgy gondolták: ha ők tüntetnek, a férfiaknál kisebb büntetést fognak kapni – amiben igazuk volt. Íme néhány jellegzetes forrásrészlet – Farkas Gyöngyi: *Lázadó falvak* című könyvéből (Budapest, 2016) – a hatvan évvel ezelőtti őszi napokról.

„Amitől rettegetve félt a község, bekövetkezett. Megkezdődött községünk szocializálása. Ellepték községünket az agitátorok. Először főképpen pedagógusok jöttek, akik többnyire kellemes emberek voltak. Az emberek azonban nem akarták aláírni a belépési nyilatkozatot. Ekkor jött az erősebb modorú brigád. Ez azután megtörte az ellenállást, fokozatosan. Ennek minden eszköz jó volt!”

A nyírcsaholyi plébánia naplója (1959)

„Nem lehet mindenhol mindent egyszerre fejleszteni. [...] A magyarok, a lengyelek, a románok és a többiek mindent maguk próbáltak felépíteni. [...] Ami például a traktor- vagy a járműgyártást illeti, ma az a helyzet, hogy traktort és gépjárművet nemcsak a Szovjetunió gyárt, hanem Csehszlovákia, Magyarország és Románia is. Így a termelés nem mindig nyereséges. Minél hamarabb és minél jobban alakítjuk ki az országaink közötti munkamegosztást, annál erősebb gazdaságunk lesz.”

Nyikita Hruscsov beszéde (1959)

A gépgyártás nem növekedett ugyanilyen dinamikusán, ám a KGST újfajta munkamegosztása az előrelépés esélyét kínálta. Egy 1960-as „szakosítási megállapodás” értelmében Magyarország megszünteti a teherautók gyártását, de az összes tagország autóbusz-szükségletét ellátja. Így 1975-ben a gépipari termelés egynegyedét a járműipar állította elő, s az Ikarus vállalat a világranglista hatodik helyére került az autóbuszgyártásban. Az infrastruktúra viszont kevesebb figyelmet kapott, így a közlekedés (utak, vasutak) és a hírközlés (telefon-

„Én kijelentettem a fenti személyek [a tüntető asszonyok] előtt, hogy az asszonyoknak sztrájkba kell lépni, ne feküdjenek a férjük mellé, ne éljenek házas életet, amíg a belépési nyilatkozatot vissza nem kapjuk. Ezt kiabáltuk, hogy vegyék át a többi asszonyok is. Én ezt az elhatározást a személyemre vonatkozóan is komolyan vettem, ezért mikor hazamentem, a férjemnek megmondtam, hogy amiért a tsz-be belépett, így nemileg nem közösölök vele.”

Kicsák Józsefné (1960)

„Amikor észrevette Sváb Sándorné, hogy én fénykép-felvételeket készítek [a tüntető asszonyokról], akkor a tömegnek kiadta a parancsot, hogy mindenki forduljon el és a szoknyájukat húzzák fel, hogy ne lehessen felismerni és lefényképezni őket. Van olyan felvétel is, ahol az asszonyok a feneküket mutatták, és az lett lefényképezve.”

Endresz László (1960)

hálózat) területén nem csökkent az ország lemaradása. A személygépkocsik száma a hatvanas évektől látványosan növekedni kezdett, de az évtized közepén ezer lakosra még mindig csak tíz autó jutott (a fejlett nyugati országokban 150).

Az MSZMP VIII. kongresszusa 1962 végén megvonta az 1956 óta eltelt időszak mérlegét, és kimondta, hogy Magyarországon „lerakták a szocializmus alapjait”,

innentől kezdve már a „fejlett szocialista társadalom” építése folyik.

A határozat szerint ez egyrészt a szocialista tulajdonviszonyok uralkodóvá válását jelentette, másrészt, hogy többé nincsenek a szocializmussal szemben álló osztályok és rétegek.

AUTÓBUSZOK A SZÉKESFEHÉRVÁRI IKARUS-GYÁRBAN (1966); FOTÓ: MTI-FÉNYES TAMÁS GYÖRGY

AZOK A HATVANAS ÉVEK

A hatvanas évek részleges amnesztiával kezdődtek (1960 áprilisában), amelyet 1963 márciusában az ún. nagy amnesztia követett. A legtöbb '56-os elítélt kiszabadult, bár még mindig nem az összes.

A közkegyelem egy magyar-amerikai megállapodás része volt:

az amnesztiáért cserébe az USA vállalta, hogy leveteti az ENSZ napirendjéről a magyar kormány bírálataira alkalmat adó, sok kellemetlenséget okozó „magyar kérdést”. Az ENSZ burmai főtitkára, U Thant még abban az évben Magyarországra látogatott. Az internálást megszüntették, a népbíróságokat feloszlatták.

AZ ENSZ-FŐTITKÁR LÁTOGATÁSA
A CSEPEL MŰVEKBEN (1963; FOTÓ: MTI-BARTAL FERENC)

1960 elején közzétették a 15 éves lakásépítési tervről szóló kormányhatározatot, amely egymillió új lakás felépítését irányozta elő. Budapesten és az ország legtöbb nagyvárosában négy-tíz emeletes panelházakból álló lakótelepek „nőttek ki a földből” – az első a Mária Valéria nyomornegyed helyén épült budapesti József Attila la-

MOSÓGÉPET CIPELŐ ASSZONYOK AZ ANGYALFÖLDI LAKÓTELEPEN (1963; FOTÓ: MTI-FÉNYES TAMÁS)

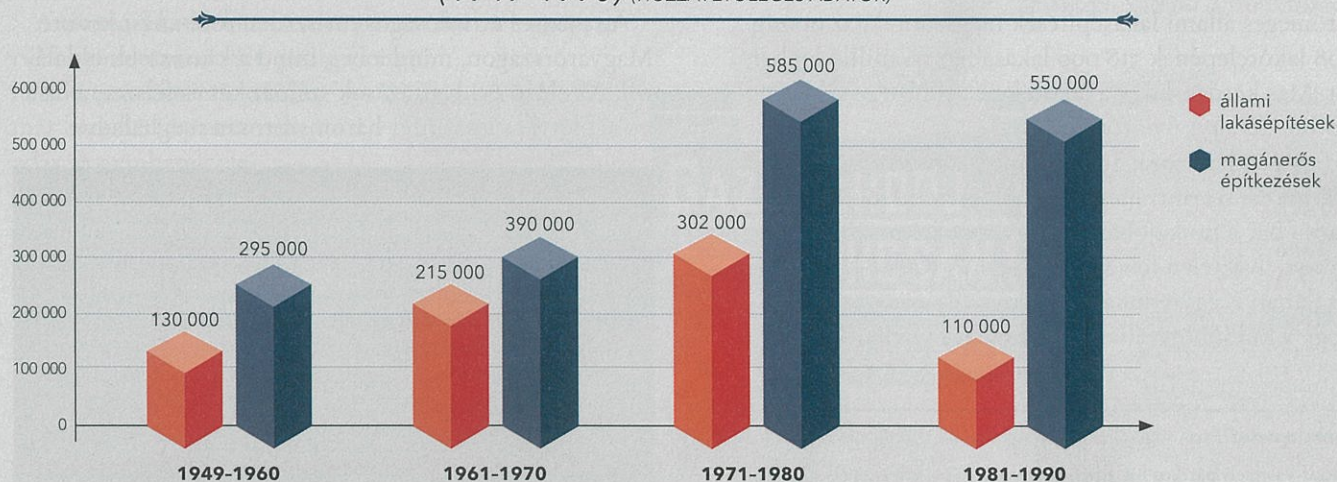
NÉPESSÉG, LAKÓHELY, LAKÓKÖRÜLMÉNYEK

1949–1990

	1949	1970	1980	1990
A NÉPESSÉG SZÁMA (millió fő)	9,2	10,32	10,71	10,38
A NÉPESSÉG LAKÓHELY SZERINTI MEGOSZLÁSA (%)				
Budapesten	17,3	18,8	19,3	19,4
vidéken	20,6	36,5	34,0	42,4
községekben	62,1	44,7	46,7	38,2
LAKÁSTÍPUSOK (%)				
1 szobás	69,9	47,2	27,5	17,1
2 szobás	25,2	43,0	48,6	44,1
3 és több szobás	4,9	9,8	24,0	38,8

A LAKÁSÉPÍTÉSEK SZÁMA A SZOCIALISTA KORBAN

(1949–1990) (HOZZÁVETŐLEGES ADATOK)

ÚTLEVELEK A SZOCIALIZMUSBAN

A kiutazó sokaság a belügy- és a pénzügyminisztériumot is meglepte és megriasztotta, ezért 1965-ben új utazási szabályokat léptettek életbe. Az utazó állampolgárnak kétféle útlevéle lehetett: piros a szocialista országokba, kék a kapitalista világba – utóbbiba háromévenként egyszer lehetett

turistaként ellátogatni, legfeljebb 30 napra (bár rokonlátogatásra évente volt lehetőség).

Az útlevélkérelem benyújtásához munkahelyi jóváhagyás kellett, benne az igazgatón kívül a párttitkár, a személyzetis, esetleg a KISZ-titkár ajánlásával

és az elmaradhatatlan önéletrajz csatolásával.

Mindezek mellett természetesen a fogadó ország vízumára is szükség volt.

A Magyar Nemzeti Bank pedig háromévenként 70 dollárt bocsátott (persze forint ellenében) a turista

rendelkezésére, amiből luxusra már akkoriban sem futotta. Ennél több valuta birtoklása bűncselekménynek számított. S noha legtöbbször – sok utánajárás után – megkapták a kék útlevélet, benne a kiutazásra jogosító „ablakkal”, előfordult, hogy a kérelmet elutasították. Az ilyesminek politikai oka lehetett, de a hatóságok sohasem indokolták, a kérelmező csupán azt az egyenmondatot kapta válaszul, hogy „kiutazása közérdeket sért”.

ÚTLEVELEK A SZOCIALIZMUS IDEJÉBŐL – A „PIROS” A KELETI, A „KÉK” A NYUGATI ORSZÁGOKBA VOLT ÉRVÉNYES

kótelep volt (a hatvanas évek első felében) –, amelyek típusterveihez szovjet házgyárak adták a mintát. Az első házgyári lakások picik voltak, átlagosan 51 m²-esek, de komfortosak. Azt az igényt csak később fogalmazták meg, hogy az üzletek, óvodák, iskolák és mozik a lakásokkal egy időben épüljenek meg. 1985-ben, amikor a tömeges állami lakásépítések megszűntek, az ország 408 lakótelepének 518 000 lakásában 1,6 millió ember élt. Más kérdés, hogy a lakótelepek többsége sivár, monoton látványt nyújtott.

Egy párthatározat 1963-tól megszüntette a diákok származás szerinti megkülönböztetését a felsőoktatásban – bár a funkcionáriusok gyermekei továbbra is előnyt élveztek a felvételi vizsgán. A Kádár-korszakban általában is egyre inkább érvényesült az a gyakorlat, hogy a különböző állások betöltésénél nem kizárólag

a párttagságot és a politikai hűséget vették figyelembe, hanem immár a szaktudást, a tapasztalatot, a szorgalmat is. Mindez bizonyos mértékig fordítva is működött: ha az adott káder iskolázatlan volt, gyorsított tanfolyamra, esti egyetemre, marxista–leninista főiskolára (népi nevén: foxi-maxira) küldték.

Az 1964-es év valóságos turisztikai robbanást hozott Magyarországon, mind a be-, mind a kiutazások oldaláról. Az előző évi beutazások számát két és félszer, a háború előtti csúcscsintet háromszorosan meghaladva

„Az MSZMP VIII. kongresszusa – szem előtt tartva a szocializmus teljes felépítésének társadalmi és politikai követelményeit – elhatározta a tanulói fűjság származás szerinti megkülönböztetésének megszüntetését, s feladatul tűzte ki a tehetséges fiatalok tanulmányának fokozottabb támogatását. A kongresszus hangsúlyozta azt, hogy a munkások és parasztok gyermekeinek továbbtanulása változatlanul művelődési politikánk fontos része.”

MSZMP KB határozat a felsőoktatási felvételiéről (1963. április 2.)

1,3 millió külföldi turista látogatott az országba. Azonnal kiderült, hogy ilyen tömeg fogadására sem a szállodák, sem az éttermek nincsenek felkészülve, a zsúfolt utakról és a kezdetleges benzinkúthálózatról nem beszélve. A kiutazások száma ugyanígy megugrott: míg 1957-ben 136 000 főt regisztráltak, majd 1963-ban 570 000, 1964-ben már 1 486 000 kiutazót számláltak, akiknek túlnyomó része a szomszédos (szocialista) országokba látogatott és csak 11 százalékuk valamelyik nyugati országba.

Az 1960-as években mindenki találhatott valamilyen munkát,

és mindenkire kiterjesztették a társadalombiztosítást. A korszak legfontosabb eredménye a kirívó szegénység, a két háború között és az ötvenes években is tömeges

nyomor és éhezés megszűnése volt. Jelentősen

„A személyes javak birtoklásának a vágya egyre növekszik. [...] vajon nem a kispolgári lelkiületet fejlesztik-e ki a televízióért, fridzsiderért, víkendházért, autóért való gürcölés évei? Nem az önzés, az anyagiasság, a társadalmi közömbösség vonásait erősíti-e fel ez a személyes tulajdonért folytatott küzdelem? S ha emberünk elérte vágyait, vajon nem tompítja-e kis- és nyárszolgárrá az a körülmény, hogy a televízió miatt napról-napra bezárkózik lakásába, az autóban elszigetelődik a gyalogosoktól, s a víkendházban a közös társasági együttlét emberi alkalmaitól? Vajon nem a kispolgári mentalitás termelődik-e újjá ebben a televíziós, autós, víkendházas, motoros életformában?”

„Fridzsiderszocializmus?” (Új írás, 1961. 10. sz.)

nőtt a hús-, tojás-, tej-, cukor-, zöldség- és gyümölcsfogyasztás. A magyar társadalmat is fokozatosan elérte az a „fogyasztási forradalom”, amely a nyugati országokat az 1950-es

évektől jellemezte: hűtőgép, mosógép, porszívó, televízió, lemezjátszó, magnó, majd a gépkocsi és a hétféle telek.

A – még fekete-fehér – tévé pár év alatt a legnépszerűbb szórakozássá vált, pedig eleinte hétfőn és pénteken, később már csak hétfőn nem volt adás. Az emberek eleinte egymáshoz jártak át tévézni. A legelső tévéközvetítés az 1957. május 1-jei ünnepségekről sugározták. Mivel csak a Magyar Televízió létezett (tévé 1 és jóval

TÁRSADALOM / MŰVELŐDÉS

A SZABÓ CSALÁD

1959. június 30-án 18 órakor hangzott fel először a Kossuth rádióban, hogy „Itt a Szabó család!”, majd minden kedden, ugyanebben az időpontban. A műsor a magyar rádiózás legsikeresebb és leghosszabb ideig futó sorozata – mai szóval: rádiós szappanoperája – lett, amelyet 48 év és pontosan 2500 adás után vettek le a műorról. (A műsor még a rendszerváltást is megélte, az utolsó adás 2007. május 21-én hangzott el.)

Egy 1960-as évekbeli felmérés szerint a teljes népesség 48 százaléka mindig, további 38 százaléka alkalmanként hallgatta, azaz a magyarok négyötöde többé-kevésbé értesült arról, mi történik Szabóknál a Lapály utcában. Mint kiderült, sokan valóságos családnak hitték őket, lakóhelyüket pedig valódi utcának.

Nehéz megmondani, miben rejlett a sorozat kiugró népszerűségének magyarázata – talán abban, hogy átlagemberek mindennapi gondoljaival foglalkozott, és nem akarta túl feltűnő, túl direkt módon nevelni a hallgatókat. Ennyiben a kádári konszolidáció tipikus termékének mondható. A színészek annyira állandóak voltak, illetve annyira azonosultak szerepeikkel, hogy a Szabó néni alakító Gobbi Hilda halálakor maga Szabó néni is „meghalt”.

A HANGJÁTEK SZÁZADIK ADÁSÁT HIRDETŐ RADIO-ÉRTELMEZŐ ÚJSÁG (1961)

A GAZDÁLKODJ OKOSAN! TÁRSASJÁTEKBAN MEGSZEREZHETŐ „LAKÁS” ÉS NÉHÁNY SZERENCSEKARTYA (BTM KISCELLI MÚZEUM JÁTEKGYŰJTEMÉNY)

A Békekölcson nyereménysorsoláson 2000,— Ft-ot nyertél, melyet a Takarékpénztár fizet.

Rádiót, mosógépet, porszívót a KERAVILLboltban vásárolhatsz. Lépj a 33-as mezőbe.

Menj el a moziba! A film tanít, szórakoztat. Lépj a 17-es mezőbe és fizess 10,— Ft-ot.

A LOTTO nyereményes lánál CSALÁDI HÁZAT nyertél. Ha már van lakásod, a helyett 30 000,— Ft-ot kapsz Takarékpénztártól.

Jó munkádért 400,— Ft jutalomban részesülsz, melyet a Takarékpénztár fizet ki.

Fizess ki gáz- és villanyzámládat a Takarékpénztáron keresztül, melynek összege 50,— Ft.

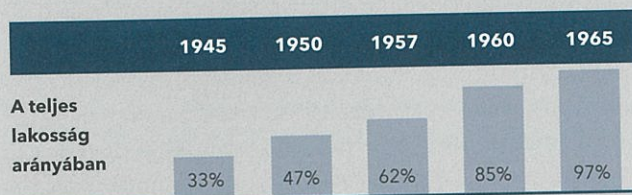
GAZDÁLKODJ OKOSAN!

TAKARÉKBETÉTKÖNYV 1000 FORINT

TAKARÉKBETÉTKÖNYV 5000 FORINT

Társasjáték

A TÁRSADALOMBIZTOSÍTÁSBAN RÉSZESÜLŐK ARÁNYA 1945–1965 KÖZÖTT

Forrás: Berend T. Iván: *Gazdasági útkeresés 1956–1965*. Budapest, 1983. 227. o.

későbbi tévé 2), nem lehetett kapcsolgatni, mindenki ugyanazokat a meccseket és vetélkedőket, ugyanazt

A MAGYAR TELEVÍZIÓ BEMONDÓI
1965-BEN (FOTÓ: MTI-KELETI ÉVA)

TAMÁSI ESZTER, TAKÁCS MÁRIA, VARGA JÓZSEF,
LENÁRT JUDIT, KUDLIK JÚLIA, LUGOSSY ZSUZSA

a „Táncdal-fesztivál”-t és „Ki mit tud?”-ot nézte. A bemondó(nő)k és a riporterek az ország legismertebb emberei közé kerül-

tek. A napi tévéhíradóból lehetett tájékozódni az ország és a világ dolgairól, a politikai vezetés elvárásai szerint.

Végül, hogy mégse legyen minden olyan derűs és ró-

szaszín:
**a politikai rendőrség
dolgozott, bár jelenléte nem
volt annyira nyilvánvaló,**

mint a keletnémet Stasié vagy a szovjet KGB-é. A belső ellenség megfigyelésével és „elhárításával” a Belügyminisztérium (BM) III/III. csoportfőnöksége foglalkozott, természetesen a párt irányításával. Szelektíven figyeltek: a (volt) jobb- és a (volt) baloldalt, a (volt) ’56-osokat, a kisebb és a nagyobb egyházakat, a külföldiekkel sűrűn érintkezőket stb. Ha népesebb csoport utazott nyugatra (például művészek, sportolók), szinte mindig ott voltak közöttük a BM besúgóí, akik önként vagy kényszer, zsarolás hatására vállalkoztak erre a feladatra. Dr. Antall József, a rendszerváltás utáni első miniszterelnök – akit kisgazdapárti múltja miatt figyeltek – emiatt egyenesen Kádár Jánosnak írt panaszos levelet (1968-ban), jelezve, hogy róla igazán nincs mit megtudni. S valóban úgy tűnik, hogy (egy kortárs találó szavaival): „senkik tudtak mindent a semmiről...” Más kérdés, hogy – mint 1990-ben kiderült – Antallról a legjobb barátja jelentett, és a megfigyelését egészen 1989-ig folytatták.

„EZEK A FIATALOK”

A hazai popzene születését, közönségét, népszerűségét mutatta be egy 1967-es magyar film, az *Ezek a fiatalok*. Már az is különösnek számított, és a marxizmus-leninizmus tanításainak is ellentmondott, hogy a fiatalok (egy része) valamiféle elkülönült csoportot alkot, identitásuk nem futballcsapatokhoz, hanem popzenei együttesekhez kötődik – akárcsak Amerikában vagy Nyugat-Európában. Mindezt öltözködésükkel is kifejezték: hosszú haját és farmernadrágot vi-

A FILM PLAKÁTJA

„Vannak pl. egyes nyugati divatok, amelyek bizonyos mértékben nálunk is hatottak, más divatok pedig a hazai talajon is kitermelődtek. Ezek egyike a cinizmus és a közöny a közéleti kérdésekkel szemben. Nyugaton ez párosul a vadnyugati nadrágviseléssel meg a hosszú hajjal, a borotválkozás elhagyásával, sőt a »legfejlettebb« szektákban még a fehérnemű viselést és a mosdást is elhagyják. Nálunk ez ebben a mértékben nincsen, de szórványosan felüti a fejét. [...] A vadnyugati nadrágokkal meg a hajviseléssel meg a szakállal nem akarok foglalkozni. De az öltözködésnek megvan a maga jelentősége, minden ember szeret jól kinézni. [...] Azonkívül van a világon divat is, és azzal valamiképpen haladni kell. Ami itt fontos, az az, hogy a párt, az ifjúsági szövetség nem divattervező cég, nem fodrászipari cég, és nem is kell ilyesmivel foglalkoznia. A pártnak, a KISZ-nek e kérdések társadalmi oldalával kell foglalkoznia.”

Kádár János felszólalása a KISZ kongresszusán (1967)

seltek, kezükben magnó vagy rászkarádió bömbölt, gyakran rágógumit rág-tak. A felnőttek többnyire csodálkoztak vagy felháborodtak ezen a hivatalostól és megszokottól oly látványosan eltérő kultúrán.

HIPPIK A BUDAI VÁR
OLDALÁBAN (1969; FORTEPAN/
RUBINSTEIN SÁNDOR)

TÁRSADALOM / MŰVELŐDÉS

A SZABADSÁG HANGJAI

A rock and roll és a nyugati popzene – amit nálunk beatzenének mondtak – a Szabad Európa Rádió és a Radio Luxemburg műsoraiból került be Magyarországra, de idővel a magyar rádióban is elindult Komjáthy György műsora, a *Csak fiataloknak* (1965–1993). Sorra alakultak a beategyüttesek – Illés, Omega,

Metro, Hungária –, amelyek először Beatles- és Rolling Stones-

A zenekarok idővel a *Táncdalfesztivál* címmel a Magyar Televízióban rendezett műsorokban is szerepeltek, sőt 1968-ban az Illés együttes kapta a fődíjat – *Amikor én még kisser voltam* című számával. Ezt azután az MSZMP lapja, a *Népszabadság* is jóváha-

SZÓRAKOZÓ FIATALOK AZ IFJÚSÁGI PARKBAN (1967; FOTÓ: MTI-PATKÓ KLÁRA)

AZ OMEGA EGYÜTTES A MARGITSIGETEN LEMEZBORÍTÓ-FOTÓZÁSON (FOTÓ: SZALAY ZOLTÁN)

s számokat játszottak, de csakhamar előrukkoltak a saját dalaikkal. Művelődési házakban, kultúrházakban léptek föl, s később szabad téren, például a budai Ifjúsági Parkban adtak koncertet, ahol „a fehér ing és nyakkendő még kötelező volt” (különböztető tényleg nem engedték be az ifjakat – és a lányokat csakis szoknyában).

„Ott hon nemigen lehetett zenét hallgatni, hiszen még lemezejátszó se volt, de már ismertem Czegléd urat, a Rákóczi út egyik udvarában működő lemezárut, aki-nél használt nyugati lemezeket is lehetett kapni. Elég drágák voltak, s elég lestrapáltak. Czegléd úr egy napra kölcsönzött lemezeket, amiket át lehetett játszani az ekkoriban már kapható [szalagos] Mambo vagy Terta magnókra. Czegléd úrnál vettem meg életem első lemezét, Dave Brubecktól a *Time In-t*, amelyet három év múlva tehettem fel először a saját lemezejátszóra.”

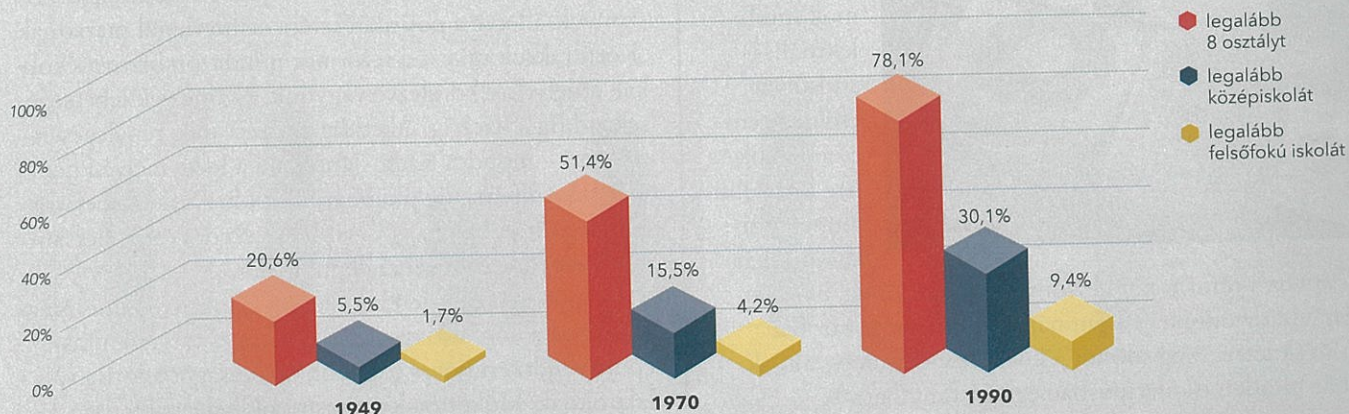
Kecskeméti Kálmán: 1960 - *Beszélő évek* (Beszélő online II:2, 1997)

gyóan tudomásul vette, azt üzenve az olvasóknak: minálunk még ez is belefér.

Minden azért mégsem fért bele, mert amikor az Illés együttes tagjai 1970-es angliai koncertkörútjukon a BBC adásában bírálták a hazai állapotokat, egy időre eltiltották őket a koncertezéstől.

SZER, Szabad Európa Rádió 1949-ben az amerikai kormány által antikommunista propaganda céljával alapított rádióadó, amely 1951-től Münchenből sugározta műsorait a szocialista országokba. Az 1960-as évekig az adásokat zavarták. 1993-ban fejezte be a működését.

ISKOLAI VÉGZETTSÉG A KÁDÁR-KORBAN A TELJES NÉPESSÉG SZÁZALÉKÁBAN

„Azt hiszed, hogy nyílik még a sárga rózsa
Azt hiszed, hogy hallgatunk a hazug szóra
Azt hiszed, hogy mindig mindent megbocsátunk
Azt hiszed, hogy megtagadjuk minden álmunk

Virágok közt veled lenni
Tudom szép volna kedvesem
Virág sincsen, te sem vagy már
Miért hagytuk, hogy így legyen?

El ne hidd azt, bárki mondja, hogy ez jó így
El ne hidd, hogy minden rendben, bárki szédít
El ne hidd, hogy megváltoztunk vezényszóra
El ne hidd, hogy nyílik még a sárgarózsa

Virágok közt veled lenni
Tudom, szép volna kedvesem,
Virág sincsen, te sem vagy már
Nem ad választ ma senki sem.”

*Szörényi Levente–Bródy János:
Miért hagytuk, hogy így legyen? (1969)*

Az 1961-es oktatási törvény újra szabályozta a tan-
kötelezettséget, amely a gyermek 6. életvének betölté-
sét követő szeptember 1. napjával kezdődött és az álta-
lános iskola sikeres befejezéséig, de legkésőbb annak
a tanévnek a végéig tartott, amelyben betöltötte a
16. életévét. A hangsúly tehát az általános iskolai vég-
zettség megszerzésére került; a 16 éves korhatár azokra
terjedt ki, akik 8 év alatt sem tudták befejezni az álta-
lános iskolát.

A törvény új iskolatípust is létrehozott, a szakközépis-
kolát. A gimnáziumokban bevezették az 5+1-es oktatási
formát: a diákok öt napon át az iskolában tanultak, egy

napot pedig
valamely
termelő-
egységben
dolgoztak.
A törvény-
hozók így
akarták
a gimnázium-
munka intel-
lektuális
„túlsúlyát”
csökkenteni,
és a diákok-
hoz közelebb
vinni a fizi-
kai munkát

NYELVÓRA A BELKERESKEDELMI MINISZTERIUM VENDÉGLÁTÓIPARI
SZAKKÖZÉPSKOLÁJÁBAN, HÉVÍZEN (1964; FOTÓ: MTH-BAJKOR JÓZSEF)

– ám ez a reform nem bizonyult életszerűnek, hamarosan visszavonták, és a gimnáziumokban tagozatokat hoztak létre. Megvalósult a koedukáció: fiúk és lányok már minden iskolatípusban együtt tanulhattak.

A GAZDASÁGIRÁNYÍTÁS REFORMJA

Az 1960-as évek derekán Kelet-Európa-szerte reformsze-
lek fújdogáltak, még Moszkvában is. A kötelező tervuta-
sításokra épülő „sztálini” gazdasági modell egyre ros-
szabban működött, így több szocialista országban ennek
lebontásán, átalakításán kezdtek gondolkodni. Magyar-
országon az első reformtervek már 1957-ben elkészültek,
de az akkori helyzetben csak kisebb korrekciókra volt
lehetőség. Most viszont a pártvezetés számára is vilá-
gossá vált, hogy átfogó reformra van szükség, amelynek
előkészítéséről az MSZMP Központi Bizottsága (KB)
1964 végén döntést hozott.

Alighanem ez volt Magyarország modern kori történe-
tének legalaposabban előkészített állami intézkedéssoro-
zata. Tizenegy szakszabványban elemezték a helyzetet
és tárgyalták meg a teendőket; a munkát Nyers Rezső,
az MSZMP gazdaságpo-
litikai tit-
kára (a ma-
gyar reform
„atyja”) ko-
ordinálta.

A KB 1966-
ban elfo-
gadta a
reform
alapelveit,
és határo-
zott annak 1968. január 1-jei bevezetéséről. A „reform”
kifejezés helyett szívesebben használták az „új gazdasági
mechanizmus” vagy a „gazdaságirányítás átalakítása”
fordulatot – jelezve, hogy a változások kizárólag a gaz-
daságra, a gazdaságirányításra terjednek ki, a tulajdonvi-
szonyok, illetve a politikai szféra érintetlenül maradnak.
„Körülraktuk mi ezt a reformot mindazon biztosítékok-
kal, amelyekre kötelezve vagyunk, és amelyek lehetsége-
sek, addig a határig, ameddig ez azért még ténylegesen
reform” – mondta Kádár János, aki a lelke mélyén nem
volt reformpárti, de pragmatikus politikusként belátta
és eldöntötte, hogy a gyorsabb növekedés és az életszín-
vonal emelése érdekében lépni kell.

Az 1968. január 1-jén bevezetett új mechanizmus meg-
szüntette a kötelező tervutasításokra és tervlebontásra
épülő rendszert, jóval nagyobb önállóságot adott a vál-
latoknak. Működésüket utasítások helyett részben

NYERS REZSŐ FELSZÓLAL AZ ORSZÁGOS SZÖVETKEZETI
TANÁCS ALAKULÓ GYŰLÉSÉN, MELLETTE DOBI ISTVÁN ÁLLAMFŐ
1968. JANUÁRJÁBAN (FOTÓ: MTH-BAJKOR JÓZSEF)